

УДК 351:502.131.1:352

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.216.345-353>

Фартушняк В.Ю.

Західноукраїнський національний університет

Fartushniak Vladyslav

West Ukrainian National University

<https://orcid.org/0009-0007-0136-6759>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ, ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВИХ

У статті обґрунтовано необхідність інтеграції економічної, організаційної та фінансової складових у єдиний механізм публічного управління екологічним розвитком територіальної громади. Уточнено зміст поняття «організаційно-економічний механізм управління екологічним розвитком громади», систематизовано його структурні елементи, суб'єктів реалізації та інструменти впливу. На основі системного підходу та узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду запропоновано інтегровану модель механізму та схему її поетапної реалізації. Індикативним напрямом обрано сферу поводження з відходами, що найповніше демонструє синергетичний ефект від поєднання управлінських інструментів. На прикладі Тернопільської міської громади сформульовано рекомендації щодо підвищення результативності місцевої екологічної політики в умовах децентралізації та повоєнного відновлення.

Ключові слова: публічне управління, екологічний розвиток, територіальна громада, організаційно-економічний механізм, поводження з відходами, децентралізація, фінансування природоохоронної діяльності.

ORGANISATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT OF A TERRITORIAL COMMUNITY: INTEGRATION OF ECONOMIC, ORGANISATIONAL AND FINANCIAL COMPONENTS

The article addresses the problem of fragmented public administration of the environmental development of territorial communities in Ukraine. Decentralisation reform has significantly expanded the environmental powers of local self-government bodies, yet without a proportional strengthening of their organisational capacity, economic instruments and financial base. The purpose of the article is to substantiate the theoretical and methodological foundations for forming an integrated organisational and economic mechanism of public administration of the environmental development of a territorial community through the integration of its economic, organisational and financial components, and to develop practical recommendations for implementing local environmental policy. The methodological basis of the study is the systems approach, complemented by methods of theoretical generalisation, structural and functional analysis, comparison and synthesis, and by the analysis of domestic and foreign practice of municipal environmental governance. The study clarifies the content of the concept of the organisational and economic mechanism of managing the environmental development of a community and classifies its structural elements, actors of implementation, instruments of influence and expected effects. The organisational forms of interaction between the actors of public administration are systematised by levels of management, and the sources of financial support for environmental activities are generalised. An integrated model of the mechanism is proposed, based on the principle of mutual reinforcement of its three components, together with an analytical scheme of its stage-by-stage implementation covering diagnostics, organisational design, economic adjustment, diversification of funding sources, and monitoring. Municipal and industrial waste management is used as an indicative area that most clearly demonstrates the synergistic effect of the combined application of managerial instruments. Using the example of the Ternopil urban territorial community, a set of practical recommendations is substantiated, differentiated by the components of the mechanism and by levels of management. The practical value of the results lies in the possibility of adapting the proposed model to the conditions of a particular territorial community in the context of decentralisation and the post-war recovery of Ukraine.

Keywords: public administration, environmental development, territorial community, organisational and economic mechanism, waste management, decentralisation, financing of environmental protection.

JEL classification: H72, Q53, Q56, R58.

ISSN друкованої версії: 2224-6282

ISSN електронної версії: 2224-6290

© Фартушняк В.Ю., 2026

Постановка проблеми. Реформа децентралізації публічної влади в Україні суттєво розширила повноваження органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища, поклавши на територіальні громади функції, які раніше виконувалися виключно на державному або обласному рівнях. Водночас розширення повноважень не супроводжувалося пропорційним посиленням організаційної спроможності та методичного забезпечення органів місцевого самоврядування, що зумовлює фрагментарність і низьку результативність управлінських рішень у природоохоронній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання публічного управління екологічним розвитком територіальних громад та формування відповідного організаційно-економічного механізму перебувають у полі уваги значної кількості вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджують окремі складові цієї проблематики.

Окремі аспекти економічного забезпечення управління екологічним розвитком територіальних громад розкрито у працях Г. В. Недопад [3] щодо стимулювання вторинного ресурсокористування та О. Laiko, М. Yezhov, Z. Chechovich [8] щодо механізмів формування регіональних економічних систем. Організаційну складову досліджували К. Артюшок зі співавторами [2], зокрема питання інституційного забезпечення відносин власності на природні ресурси в умовах децентралізації; автор Г. Меркотун [6] вивчав досвід економічного врядування в ЄС; науковці М. Латинін і Ю. Біловіцька [11] розкривали механізми державної політики сталого розвитку «зеленої» економіки.

Фінансове забезпечення природоохоронної діяльності громад висвітлено О. П. Крайником та О. Федорчак [5] під час розгляду питання фінансування розвитку громад в умовах децентралізації; авторами Ю. Голинським і В. Нурієвою [10] досліджувалась фінансова спроможність громад під час повномасштабної війни; С. І. Сучеком [14] вивчався екологічний податок та видатки місцевих бюджетів. Пріоритетність відновлення інфраструктури громад як чинника конкурентоспроможності розкрито Л. Мельником, Л. Крачок і В. Сторожук [15]. Цифровізацію управління житлово-комунальним господарством громад досліджено О. А. Тетеріним зі співавторами [16].

У зарубіжній літературі проблематику управління екологічним розвитком територіальних утворень розглянуто в межах концепції метаболізму міста (L. Rosado та ін. [23]) та природоорієнтованих рішень для сталості міст (E. M. Cook та ін. [20]). Значну увагу приділено економічним інструментам управління відходами: тарифам «плати за фактичний обсяг» (G. Romano, L. Masserini [19]), тарифним схемам циркулярної економіки (G. Di Foggia, M. Beccarello [18]), моделям публічно-приватного партнерства (V. Sproann та ін. [17]) та бенчмаркінгу результативності (D. C. Wilson та ін. [21]).

Проведений аналіз засвідчує, що дослідники здебільшого розглядають економічні, організаційні та фінансові механізми управління екологічним розвитком територіальних громад відокремлено, а в зарубіжних

працях окремі інструменти (тарифні, інституційні, цифрові) також аналізуються ізольовано, без поєднання з фінансовим забезпеченням.

Недостатньо дослідженою залишається проблема формування цілісної моделі, яка б інтегрувала організаційну, економічну та фінансову складові у взаємоузгоджену систему управлінського впливу, адаптовану до умов конкретної громади. Саме ця невирішена проблема й визначає мету цього дослідження.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад формування комплексного організаційно-економічного механізму публічного управління екологічним розвитком територіальної громади шляхом інтеграції його економічної, організаційної та фінансової складових, а також вироблення практичних рекомендацій щодо реалізації місцевої екологічної політики.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід, доповнений комплексом загальнонаукових методів, застосованих для розв'язання конкретних завдань дослідження. Системний підхід дав змогу розглядати організаційну, економічну та фінансову складові не як самостійні елементи, а як взаємопов'язані частини єдиного організаційно-економічного механізму, зокрема, для обґрунтування субординаційних, координаційних і зворотних зв'язків між ними. Метод теоретичного узагальнення та систематизації застосовано для класифікації структурних елементів механізму: основних елементів, суб'єктів реалізації, інструментів впливу та очікуваних ефектів кожної складової, а також для систематизації джерел фінансового забезпечення екологічного розвитку громади. Метод структурно-функціонального аналізу використано для визначення ролі й функціонального навантаження кожної складової механізму та для систематизації рівнів організаційної взаємодії суб'єктів управління: внутрішнього, горизонтального і вертикального, а також для розмежування стратегічних і оперативних функцій управління екологічним розвитком у межах внутрішнього рівня. Метод порівняльного аналізу і синтезу використано для зіставлення вітчизняної практики управління екологічним розвитком громад із зарубіжним досвідом публічно-приватного партнерства, тарифного регулювання за принципом «плати за фактичний обсяг» та бенчмаркінгу результативності систем поводження з відходами, а також для синтезу узагальнених рекомендацій щодо застосовності цього досвіду для Тернопільської міської громади. Метод структурно-логічного моделювання застосовано для побудови інтегрованої моделі комплексного механізму, що ґрунтується на принципі взаємного підсилення трьох складових, та аналітичної схеми її поетапної практичної реалізації, яка охоплює діагностику, організаційне проектування, економічне налаштування, диверсифікацію джерел фінансування й моніторинг.

Виклад основних результатів дослідження. У науковій літературі поняття «організаційно-економічний механізм управління» трактується як сукупність форм, методів та інструментів цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт з метою досягнення визначених цілей розвитку [1]. Стосовно екологічного розвитку територіальної громади цей механізм набуває

специфічних рис, зумовлених комплексним характером екологічних проблем, множинністю зацікавлених сторін та обмеженістю ресурсної бази місцевого самоврядування [4].

Різні наукові школи по-різному розставляють акценти у трактуванні цього поняття. Представники інституційного підходу зосереджуються на ролі формальних і неформальних правил, які визначають поведінку суб'єктів природокористування та органів публічної влади [2; 6]. Прихильники економічного підходу акцентують увагу на системі стимулів і обмежень, що формуються через податкові, тарифні та штрафні інструменти [3; 8]. Представники управлінського підходу розглядають механізм крізь призму циклу управління (від планування до контролю та коригування рішень) [7]. Проведений аналіз засвідчує, що жоден із зазначених підходів окремо не дає вичерпного пояснення результативності управління екологічним розвитком

громади, що зумовлює доцільність їх інтеграції в межах єдиного організаційно-економічного механізму.

Дослідники виокремлюють три взаємопов'язані складові механізму управління екологічним розвитком: організаційну (структури, повноваження, процедури взаємодії суб'єктів управління), економічну (інструменти стимулювання й обмеження економічної поведінки суб'єктів природокористування) та фінансову (джерела та порядок фінансового забезпечення природоохоронних заходів) [7; 12]. Водночас у більшості досліджень ці складові аналізуються ізольовано, що не відповідає системній природі об'єкта управління.

Узагальнення підходів вітчизняних і зарубіжних науковців дозволило систематизувати структурні елементи комплексного механізму управління екологічним розвитком територіальної громади (табл. 1).

Таблиця 1

Структурні елементи комплексного організаційно-економічного механізму управління екологічним розвитком територіальної громади

Складова механізму	Основні елементи	Суб'єкти реалізації	Інструменти та заходи впливу	Очікуваний ефект
Організаційна	Структура органів управління, розподіл повноважень, процедури координації, форми участі громадськості	Профільні підрозділи органів місцевого самоврядування, комунальні підприємства, регіональні органи управління, громадські організації	Створення координаційного органу, розмежування повноважень, регламенти взаємодії, публічні консультації	Узгодженість дій суб'єктів управління, скорочення дублювання функцій
Економічна	Податкові, тарифні та штрафні інструменти, стимули ресурсозбереження	Органи місцевого самоврядування, платники екологічного податку, оператори послуг	Екологічний податок, диференційовані тарифи «плати за обсяг», штрафні санкції, пільги за сортування	Зміна поведінки суб'єктів природокористування, скорочення обсягів забруднення
Фінансова	Джерела та порядок мобілізації ресурсів для природоохоронних заходів	Місцевий бюджет, донори, приватні інвестори, міжнародні фінансові організації	Бюджетне фінансування, гранти, кошти ППП, цільові екологічні фонди	Ресурсна забезпеченість реалізації управлінських рішень

Джерело: складено автором на основі джерел [2; 3; 5; 6; 8; 10; 11; 14].

Розкриємо детальніше зміст кожної складової механізму, представленої в табл. 1. Організаційна складова охоплює структурні і процедурні елементи, які визначають, хто саме здійснює управлінський вплив на екологічний розвиток громади. Її основними елементами є організаційна структура управління, розподіл повноважень між управлінськими рівнями та процедури координації дій між суб'єктами управлінського впливу. Практичними інструментами є положення про координаційні органи, регламенти взаємодії та формати публічних консультацій, а очікуваним ефектом – підвищення узгодженості управлінських дій і зменшення дублювання функцій [2; 6].

Економічна складова формує систему стимулів і обмежень, що впливають на економічну поведінку населення, підприємств та операторів комунальних послуг. Застосування таких інструментів, як принцип «плати за фактичний обсяг» або пільгові тарифи для

домогосподарств, що сортують відходи, спрямоване на зміну економічної поведінки суб'єктів природокористування в бік скорочення обсягів забруднення та утворення відходів [8; 19].

Ресурсне наповнення механізму забезпечує його фінансова складова: саме вона окреслює, з яких надходжень і за якою процедурою залучаються кошти на виконання організаційних рішень та роботу економічних інструментів. Основним очікуваним ефектом застосування цієї складової є ресурсна забезпеченість реалізації управлінських рішень, без якої навіть найбільш обґрунтовані організаційні й економічні рішення залишаються нереалізованими [10; 14].

Як засвідчують дані табл. 1, кожна зі складових механізму виконує самостійну функцію, проте досягнення цілей екологічного розвитку громади можливе лише за умови їх скоординованої взаємодії. Зокрема, ефективність економічних інструментів прямо

залежить від організаційної спроможності територіальної громади забезпечити облік і контроль, а також від наявності фінансових ресурсів для розвитку відповідної екологічної інфраструктури [9].

Побудувати комплексний механізм неможливо, не з'ясувавши попередньо, як саме пов'язані між собою його складові, — і це методологічна передумова всієї подальшої роботи. У науковій літературі виокремлюють три типи таких зв'язків: субординаційні (фінансова складова забезпечує ресурсну базу для реалізації організаційних рішень), координаційні (економічні інструменти узгоджуються з організаційними процедурами контролю) та зворотні (за даними моніторингу переглядають структуру видатків і набір джерел фінансування) [1; 4]. Ігнорування цих зв'язків на практиці призводить до ситуацій, коли органи місцевого самоврядування запроваджують економічні інструменти без відповідного організаційного та фінансового забезпечення, що не дає очікуваного ефекту й підриває довіру

населення [8].

Стартові умови для формування комплексного механізму в українських громадах різняться дуже суттєво: міські громади зі значною чисельністю населення (до яких належить, зокрема, Тернопільська міська громада) стикаються з проблемами масштабу утворення відходів, тоді як менші громади — з браком фінансових і кадрових ресурсів [12; 13]. Це зумовлює необхідність гнучкого, а не уніфікованого підходу до його побудови в кожній окремій громаді.

Організаційна складова механізму визначає інституційну архітектуру управління екологічним розвитком громади. У межах цієї складової доцільно виокремити три рівні організаційної взаємодії: внутрішній, горизонтальний та вертикальний [6; 13]. У табл. 2 ці рівні систематизовано за учасниками, формами взаємодії, практичними прикладами та ефектом, на який розраховано.

Таблиця 2

**Організаційні форми взаємодії суб'єктів публічного управління
екологічним розвитком територіальної громади**

Рівень взаємодії	Основні учасники	Форми організаційної взаємодії	Приклади практичної реалізації	Очікуваний ефект
Внутрішній	Профільні відділи органу місцевого самоврядування, комунальні підприємства з поводження з відходами та водопостачання	Внутрішньо-організаційна координація, поділ стратегічних і оперативних повноважень	Запуск спільного координаційного органу у сфері поводження з відходами	Зменшення дублювання функцій, чіткість відповідальності
Горизонтальний	Сусідні територіальні громади, приватні оператори переробки вторинної сировини	Міжмуніципальна кооперація, кластери переробки відходів, публічно-приватне партнерство	Спільні сортувальні станції для кількох громад	Економія на масштабі, розширення потужностей переробки
Вертикальний	Обласна державна адміністрація, державна екологічна інспекція, центральні органи влади	Координація виконання регіональних екологічних програм, звітність, контроль	Узгодження місцевих екологічних програм з регіональними екологічними програмами	Відповідність місцевих рішень державній екологічній політиці

Джерело: складено автором на основі джерел [2; 6; 11; 12; 13; 17; 21].

Особливого значення організаційна складова набуває у сфері поводження з побутовими та промисловими відходами, яка вимагає узгодженої дії значної кількості суб'єктів. Дослідження зарубіжного досвіду свідчить, що там, де громади перейшли до інтегрованих організаційних моделей управління відходами, обсяги захоронення знижуються відчутніше, ніж там, де відповідні функції розпорошені між непов'язаними суб'єктами [17; 21].

Не менш важливим є розмежування функцій стратегічного та оперативного управління екологічним розвитком в межах внутрішнього рівня взаємодії суб'єктів реалізації місцевої екологічної політики (табл. 2). Недостатня увага до цього питання зумовлює неналежне обґрунтування та узгодженість стратегічних і оперативних цілей екологічного розвитку [11]. Розмежування зазначених функцій, зокрема через

виокремлення профільного комунального підприємства з чіткими показниками результативності, є напрямом удосконалення організаційної складової механізму.

Серед організаційних рішень, апробованих за кордоном, для українських громад придатні щонайменше два: договірні моделі публічно-приватного партнерства з прозорим конкурентним відбором оператора та тісною координацією муніципалітетів і приватних операторів [17], а також міжмуніципальні об'єднання, які дають економію на масштабі завдяки спільному використанню інфраструктури сортування та переробки відходів [18; 21]. Для громад Тернопільської області саме горизонтальний рівень взаємодії (табл. 2) виглядає в середньостроковій перспективі найбільш досяжним.

Окремої уваги потребує кадрове забезпечення

вироблення й реалізації механізмів управління екологічним розвитком територіальних громад. Так, дослідження свідчать, що у структурі виконавчих органів багатьох міських рад, зокрема Тернопільської, функції з управління екологічною сферою часто поєднуються з іншими напрямками діяльності профільних підрозділів, що знижує якість підготовки управлінських рішень. Це актуалізує потребу в адаптації організаційно-функціональної структури профільних підрозділів до сучасних викликів, підвищенні кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування з питань екологічного менеджменту, а також у розвитку інституційної співпраці із закладами вищої освіти регіону.

Економічна складова механізму охоплює інструменти, що впливають на економічну поведінку суб'єктів природокористування. До ключових інструментів належать екологічний податок, диференційовані тарифи на вивезення побутових відходів, штрафні санкції та механізми стимулювання ресурсозбереження [3].

Сучасні дослідження свідчать, що принцип «плати за фактичний обсяг», підкріплений розгалуженою мережею роздільного збирання, здатний суттєво скоротити обсяги захоронення побутових відходів упродовж кількох років після впровадження; водночас віддача від цього інструменту прямо залежить від того, чи спроможна громада фінансово забезпечити потужності сортування та переробки [19].

Фінансова складова механізму визначає джерела та порядок мобілізації ресурсів, необхідних для реалізації екологічних програм територіальних громад. Диверсифікація джерел фінансування є особливо актуальною в умовах повоєнного відновлення, коли власна дохідна база багатьох громад суттєво скоротилася [15; 22]. Порівняльну характеристику джерел фінансового забезпечення екологічного розвитку територіальних громад, доповнену деталізацією умов залучення фінансових ресурсів та типових ризиків, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Джерела фінансового забезпечення екологічного розвитку територіальної громади

Джерело фінансування	Складові джерела	Умови залучення	Типові ризики / обмеження	Очікуваний ефект
Бюджетні кошти	Власні надходження бюджету, кошти екологічного податку, субвенції державного бюджету	Затвердження відповідних статей у бюджеті громади	Обмеженість дохідної бази, конкуренція з іншими статтями видатків	Базове фінансування поточних природоохоронних заходів
Донорське / грантове фінансування	Програми міжнародної технічної допомоги, гранти на енергоефективність і поводження з відходами	Наявність проєктної заявки, співфінансування, кваліфікованого персоналу	Конкурсний відбір, часові обмеження освоєння коштів	Фінансування капіталомістких інфраструктурних проєктів
Публічно-приватне партнерство	Концесійні договори на будівництво сортувальних і переробних потужностей	Прозора процедура вибору інвестора, гарантії з боку громади	Ризик недобросовісного виконання зобов'язань інвестором	Залучення приватного капіталу без прямого навантаження на бюджет

Джерело: складено автором на основі джерел [5; 10; 14; 15; 17; 21; 22; 23].

Аналіз структури видатків місцевих бюджетів територіальних громад засвідчує, що частка природоохоронних видатків, як правило, залишається незначною, порівняно з видатками на освіту, охорону здоров'я та житлово-комунальне господарство [10]. Це створює додатковий аргумент на користь пошуку позабюджетних джерел фінансування, орієнтованих на підтримку сталого розвитку територіальних громад України [14; 22]. Водночас успішне залучення такого фінансування вимагає належної організаційної спроможності громади, а це вкотре повертає до тези про взаємну залежність складових механізму.

Окремим перспективним напрямом фінансового забезпечення є розвиток механізмів публічно-приватного партнерства у формі концесії на будівництво та експлуатацію об'єктів сортування й переробки відходів (табл. 3). Світовий досвід свідчить, що залучення приватного інвестора дозволяє суттєво скоротити навантаження на місцевий бюджет за умови належного організаційного супроводу процесу вибору інвестора та

контролю виконання концесійних зобов'язань [21; 23]. Оскільки власні інвестиційні ресурси громад Тернопільської області обмежені, розвиток такого партнерства може стати для них одним із ключових напрямів удосконалення фінансової складової механізму.

На основі проведеного аналізу представимо інтегровану модель комплексного організаційно-економічного механізму публічного управління екологічним розвитком територіальної громади, побудовану так, щоб кожна з трьох складових підсилювала дві інші. Організаційна складова визначає суб'єктів та процедури управлінського впливу; економічна складова формує стимули до бажаної поведінки суб'єктів природокористування; фінансова складова забезпечує ресурсну базу для реалізації управлінських рішень [8; 18]. Порядок запуску цієї моделі на практиці подано в табл. 4 у вигляді поетапної схеми, де для кожного етапу вказано ключові заходи, виконавців, строки та результат, на який слід очікувати.

Таблиця 4

Схема практичної реалізації моделі комплексного організаційно-економічного механізму управління екологічним розвитком територіальної громади

Етап	Ключові заходи	Виконавці	Строки реалізації	Очікуваний результат
1. Діагностика	Діагностика організаційної спроможності, економічних інструментів і фінансової бази громади	Профільний відділ органу місцевого самоврядування, комунальні підприємства	0–6 місяців	Карта поточного стану механізму за трьома складовими
2. Організаційне проєктування	Створення координаційного органу з питань поводження з відходами, розмежування повноважень	Орган місцевого самоврядування, виконавчі органи органу місцевого самоврядування	6–12 місяців	Затверджене положення про координаційний орган
3. Економічне налаштування	Запровадження диференційованих тарифів, пільг за сортування, посилення контролю за штрафними санкціями	Орган місцевого самоврядування, комунальне підприємство з вивезення відходів	12–24 місяці	Зміна поведінки населення, зростання рівня сортування
4. Фінансове забезпечення	Диверсифікація джерел: бюджетні кошти, грантові заявки, підготовка концесійних умов ППП	Фінансове управління органу місцевого самоврядування, профільний відділ, потенційні інвестори	12–36 місяців	Залучені кошти на розвиток інфраструктури переробки відходів
5. Моніторинг і зворотний зв'язок	Заміри за організаційними, економічними та фінансовими індикаторами, перегляд ухвалених рішень	Координаційний орган, громадськість (публічний контроль)	Постійно, з 24-го місяця	Стійке функціонування та вдосконалення механізму

Джерело: розроблено автором на основі джерел [4; 7; 8; 15; 16].

Практична реалізація моделі передбачає послідовне виконання зазначених у табл. 4 етапів: від діагностики поточного стану організаційної спроможності, економічних інструментів і фінансової бази громади, до організаційного проєктування, економічного налаштування, диверсифікації джерел фінансування та подальшого моніторингу й коригування механізму за результатами впровадження.

Діагностику варто вести за набором індикаторів, який перекидає всі три складові механізму: організаційні (наявність координаційного органу, укомплектованість штату), економічні (частка населення, охопленого диференційованими тарифами) та фінансові (частка природоохоронних видатків у бюджеті, обсяг залучених грантових коштів). Такий набір індикаторів дозволяє не лише оцінити поточний стан управління, а й виявити «вузькі місця», що стають бар'єром для вироблення й реалізації дієвого механізму на рівні громади [21].

Застосування запропонованої моделі та схеми її реалізації (табл. 4) до умов Тернопільської міської територіальної громади дає підстави окреслити розгорнутий набір заходів, розподілених за складовими механізму та рівнями управління, які доцільно здійснювати в межах вироблення ефективних управлінських впливів на екологічний розвиток територіальних громад, а саме:

1) діагностика організаційного, регуляторного і фінансового забезпечення екологічного розвитку громади та дорожня карта впровадження механізму на 3–

5 років відповідно до етапів, наведених у таблиці 4;

2) при виконавчому комітеті — окрема робоча група чи комісія, що зводить в одну точку всі рішення у сфері поводження з відходами, з покладеними на неї стратегічним плануванням і контролем за виконанням природоохоронних програм;

3) чіткий поділ повноважень між стратегічним і оперативним контурами управління: оперативні передаються профільному комунальному підприємству із затвердженими показниками результативності;

4) перехід до диференційованих тарифів на вивезення побутових відходів за принципом «плати за фактичний обсяг», синхронізований із розбудовою мережі пунктів роздільного збирання;

5) пільгові тарифи та інші стимули для домогосподарств і підприємств, які послідовно сортують відходи;

6) окрема цільова стаття видатків місцевого бюджету на інфраструктуру переробки відходів разом із прозорим звітуванням про використання коштів екологічного податку;

7) переговори із сусідніми громадами про міжмуніципальне співробітництво — спільне фінансування та експлуатацію сортувальних і переробних потужностей, що дає економію на масштабі;

8) проєктна група з підготовки заявок на грантове й донорське фінансування природоохоронних проєктів у складі виконавчих органів, із відповідним підвищенням кваліфікації посадових осіб;

9) концесійна модель публічно-приватного

партнерства з прозорими критеріями відбору інвесторів і показниками контролю виконання зобов'язань — саме її відсутність, як свідчить зарубіжний досвід, перетворює довгострокові контракти на джерело монополізації та неефективності [17];

10) цифрова платформа обліку та моніторингу поводження з відходами (реєстрація обсягів вивезення, охоплення роздільним збором), що інформаційно живить економічну й організаційну складові механізму;

11) регулярне оприлюднення показників виконання екологічних програм, обсягів залучених коштів і результатів моніторингу;

12) співпраця із закладами вищої освіти регіону щодо підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з екологічного менеджменту й управління відходами для профільних підрозділів місцевого самоврядування.

Комплексна реалізація наведених підходів сприятиме органам місцевого самоврядування базового рівня в досягненні синергетичного ефекту від поєднання організаційних, економічних і фінансових інструментів управління екологічним розвитком територіальних громад.

Висновки. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати необхідність інтеграції організаційної, економічної та фінансової складових у єдиний механізм публічного управління екологічним розвитком територіальної громади. Доведено, що інструменти, застосовані в розділі, не забезпечують належного управлінського результату, тоді як їх узгоджене поєднання створює синергетичний ефект, який найбільш виразно проявляється у сфері поводження з побутовими та промисловими відходами.

Для авторської моделі побудовано аналітичну

схему поетапного впровадження: для кожного з п'яти етапів — від діагностики до моніторингу й коригування механізму — у ній розписано ключові заходи, виконавців, орієнтовні строки та результат, на який спрямований етап. Прикладна цінність моделі полягає у тому, що її можна налаштувати під умови окремо взятої територіальної громади. Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що результативність публічного управління екологічним розвитком територіальної громади визначається мірою узгодженості дій органів управління за трьома напрямками одночасно: хто здійснює управлінський вплив, якими інструментами цей вплив забезпечується та за рахунок яких ресурсів він реалізується. Саме ця триєдність і є концептуальним підґрунтям запропонованої моделі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою індикаторів оцінювання синергетичного ефекту комплексного механізму, емпіричною апробацією запропонованої моделі на статистичних даних територіальних громад та дослідженням особливостей адаптації механізму до умов повоєнного відновлення екологічної й комунальної інфраструктури територіальних громад.

Декларація щодо використання інструментів штучного інтелекту. Під час підготовки цієї статті було використано інструменти ШІ (зокрема, Claude Opus 5, Anthropic, 2026). Запевняю, що використання ШІ обмежувалося редагуванням англomовного тексту анотації та структуруванням/упорядкуванням текстів та даних таблиць з обов'язковою прикінцевою перевіркою та погодженням авторами. Автор несе повну відповідальність за науковість, зміст, дані, висновки та актуальний перелік джерел.

Список використаних джерел:

1. Режко Д. С. Формування організаційно-економічного механізму розвитку територіальних громад в умовах економічної невизначеності. Ефективна економіка. 2024. № 8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.101>
2. Артюшок К., Верстяк А., Кравчук П., Дорофєєв О., Польова О., Капеліста І. Інституційне забезпечення у відносинах власності на природні ресурси: державна еколого-економічна політика та децентралізація. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2023. Т. 6, № 53. С. 376–391. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.6.53.2023.4233>
3. Недопад Г. В. Формування територіальної моделі фінансово-економічного стимулювання вторинного ресурсокористування: передумови та пріоритети. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 46. С. 283–292. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-59>
4. Бурик М. М., Джегур Г. В. Стратегія розвитку територіальної громади: позитивні приклади формування і реалізації. Публічне урядування. 2024. № 2(39). С. 6–16. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-2\(39\)-1](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-2(39)-1)
5. Крайник О. П., Федорчак О. Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2022. Т. 2, № 43. С. 118–125. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.43.2022.3558>
6. Меркотун Г. Економічне врядування в ЄС: досвід та уроки для України. Аспекти публічного управління. 2023. Т. 11, № 2. С. 47–56. DOI: <https://doi.org/10.15421/152318>
7. Мовчанюк А. В. Публічне управління як стратегічний інструмент для забезпечення сталого розвитку територій. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 60. С. 268–272. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-50>
8. Laiko O., Yezhov M., Chechovich Z. Principles and mechanisms of formation of regional economic systems. Economic Innovations. 2022. Vol. 24, No. 1(82). Pp. 99–110. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1\(82\).99-110](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1(82).99-110)
9. Варналій З. С., Шевченко О. В. Методологічний підхід до розроблення концептуальних засад щодо стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів. Регіональна економіка. 2021. № 3(101). С. 5–14. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-3-1>
10. Голинський Ю., Нурієва В. Фінансова спроможність громад під час повномасштабної війни. Економіка

та суспільство. 2023. Вип. 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-41>

11. Латинін М., Біловіцька Ю. Теоретичні підходи до функціонування механізмів державної політики сталого розвитку «зеленої» економіки в Україні. Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 1(11). С. 74–91. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-74-91](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-74-91)

12. Савін В. В. Нормативне забезпечення у сфері державного управління побутовими відходами. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2024. № 3. С. 97–104. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.15>

13. Пронько Л. Удосконалення інформаційних систем управління твердими побутовими відходами в територіальних громадах. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-20>

14. Сучек С. І. Екологічний податок та екологічні видатки місцевих бюджетів України. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 30. С. 197–203. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-55>

15. Мельник Л., Крачок Л., Сторожук В. Розвиток інфраструктури як конкурентна перевага територіальних громад. Економіка та суспільство. 2026. Вип. 85. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-85-23>

16. Тетерін О. А., Гунька Б. В., Процак К. В. Цифровізація в житлово-комунальному господарстві територіальних громад: переваги та перешкоди. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 70. С. 804–810. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-143>

17. Spoann V., Fujiwara T., Seng B., Lay C., Yim M. Assessment of public–private partnership in municipal solid waste management in Phnom Penh, Cambodia. Sustainability. 2019. Vol. 11, No. 5. Art. 1228. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11051228>

18. Di Foggia G., Beccarello M. Designing circular economy-compliant municipal solid waste management charging schemes. Utilities Policy. 2023. Vol. 81. Art. 101506. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jup.2023.101506>

19. Romano G., Masserini L. Pay-as-you-throw tariff and sustainable urban waste management: an empirical analysis of relevant effects. Journal of Environmental Management. 2023. Vol. 347. Art. 119211. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2023.119211>

20. Cook E. M., Kim Y., Grimm N. B., McPhearson T., Anderson P., Bulkeley H., Collier M. J., Diep L., Morató J., Zhou W. Nature-based solutions for urban sustainability. Proceedings of the National Academy of Sciences. 2025. Vol. 122, No. 29. Art. e2315909122. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2315909122>

21. Wilson D. C., Rodić L., Cowing M. J., Velis C. A., Whiteman A. D., Scheinberg A., Vilches R., Masterson D., Stretz J., Oelz B. «Wasteaware» benchmark indicators for integrated sustainable waste management in cities. Waste Management. 2015. Vol. 35. Pp. 329–342. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2014.10.006>

22. Kaza S., Yao L., Bhada-Tata P., Van Woerden F. What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050. Urban Development Series. Washington, DC: World Bank, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1329-0>

23. Rosado L., Kalmykova Y., Patrício J. Urban metabolism profiles. An empirical analysis of the material flow characteristics of three metropolitan areas in Sweden. Journal of Cleaner Production. 2016. Vol. 126. Pp. 206–217. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.02.139>

References:

1. Rezhko, D. S. (2024). Formuvannya orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh ekonomichnoi nevyznachenosti [Formation of the organizational and economic mechanism of territorial communities development under economic uncertainty]. Efektyvna ekonomika, (8). <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.101> [in Ukrainian].

2. Instytutsiine zabezpechennia u vidnosynakh vlasnosti na pryrodni resursy: Derzhavna ekolocho-ekonomichna polityka ta detsentralizatsiia [Institutional support in property relations concerning natural resources: State environmental and economic policy and decentralization]. (2023). Finansovo-kredytna diialnist: Problemy teorii ta praktyky, 6(53), 376–391. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4233> [in Ukrainian].

3. Nedopad, H. V. (2022). Formuvannya terytorialnoi modeli finansovo-ekonomichnoho stymuliuvannya vtorynnoho resursokorystuvannia: peredumovy ta priorytety [Forming a territorial model of financial and economic stimulation of secondary resource use: Prerequisites and priorities]. Ekonomika ta suspilstvo, (46), 283–292. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-59> [in Ukrainian].

4. Buryk, M. M., & Dzhehur, H. V. (2024). Stratehiia rozvytku terytorialnoi hromady: pozytyvni pryklady formuvannia i realizatsii [Territorial community development strategy: Positive examples of formation and implementation]. Publichne uriaduvannia, 2(39), 6–16. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-2\(39\)-1](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-2(39)-1) [in Ukrainian].

5. Krainyk, O. P., & Fedorchak, O. (2022). Finansuvannia rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii [Financing the development of territorial communities under decentralization]. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky, 2(43), 118–125. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3558> [in Ukrainian].

6. Merkotun, H. (2023). Ekonomichne vriaduvannia v YeS: dosvid ta uroky dlia Ukrainy [Economic governance in the EU: Experience and lessons for Ukraine]. Aspekty publichnoho upravlinnia, 11(2), 47–56. <https://doi.org/10.15421/152318>

7. Movchaniuk, A. V. (2024). Publichne upravlinnia yak stratehichnyi instrument dlia zabezpechennia staloho rozvytku terytorii [Public administration as a strategic tool for ensuring sustainable development of territories].

Ekonomika ta suspilstvo, (60), 268–272. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-50> [in Ukrainian].

8. Laiko, O., Yezhov, M., & Chechovich, Z. (2022). Principles and mechanisms of formation of regional economic systems. *Economic Innovations*, 24(1(82)), 99–110. [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1\(82\).99-110](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1(82).99-110) [in English].

9. Varnalii, Z. S., & Shevchenko, O. V. (2021). Metodolohichni pidkhid do rozroblennia kontseptualnykh zasad shchodo stratehichnoho rehulyuvannia dysproportsii rozvytku rehioniv [Methodological approach to developing conceptual foundations for strategic regulation of regional development disparities]. *Rehionalna ekonomika*, 3(101), 5–14. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-3-1> [in Ukrainian].

10. Holynskiy, Yu., & Nuriieva, V. (2023). Finansova spromozhnist hromad pid chas povnomasshtabnoi viiny [Financial capacity of communities during the full-scale war]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (55). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-41> [in Ukrainian].

11. Latynin, M., & Bilovitska, Yu. (2022). Teoretychni pidkhody do funktsionuvannia mekhanizmiv derzhavnoi polityky staloho rozvytku “zelenoi” ekonomiky v Ukraini [Theoretical approaches to the functioning of state policy mechanisms for sustainable development of the «green» economy in Ukraine]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 1(11), 74–91. [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-74-91](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-74-91) [in Ukrainian].

12. Savin, V. V. (2024). Normatyvne zabezpechennia u sferi derzhavnoho upravlinnia pobutovymy vidkhodamy [Regulatory framework in the sphere of public administration of household waste]. *Derzhava ta rehiony. Seria: Publichne upravlinnia i administruvannia*, (3), 97–104. <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.15> [in Ukrainian].

13. Pronko, L. (2022). Udoshkonalennia informatsiinykh system upravlinnia tverdymy pobutovymy vidkhodamy v terytorialnykh hromadakh [Improving information systems for solid household waste management in territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (40). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-20> [in Ukrainian].

14. Suchek, S. I. (2021). Ekolohichni podatok ta ekolohichni vydatky mistsevykh biudzhetyv Ukrainy [Ecological tax and environmental expenditures of local budgets of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (30), 197–203. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-55> [in Ukrainian].

15. Melnyk, L., Krachok, L., & Storozhuk, V. (2026). Rozvytok infrastruktury yak konkurentna perevaha terytorialnykh hromad [Infrastructure development as a competitive advantage of territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (85). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-85-23> [in Ukrainian].

16. Teterin, O. A., Hunka, B. V., & Protsak, K. V. (2024). Tsyfrovizatsiia v zhytlovo-komunalnomu hospodarstvi terytorialnykh hromad: perevahy ta pereshkody [Digitalization in the housing and communal services of territorial communities: Advantages and obstacles]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (70), 804–810. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-143> [in Ukrainian].

17. Spoann, V., Fujiwara, T., Seng, B., Lay, C., & Yim, M. (2019). Assessment of public–private partnership in municipal solid waste management in Phnom Penh, Cambodia. *Sustainability*, 11(5), 1228. <https://doi.org/10.3390/su11051228> [in English].

18. Di Foggia, G., & Beccarello, M. (2023). Designing circular economy-compliant municipal solid waste management charging schemes. *Utilities Policy*, (81), Art. 101506. <https://doi.org/10.1016/j.jup.2023.101506> [in English].

19. Romano, G., & Masserini, L. (2023). Pay-as-you-throw tariff and sustainable urban waste management: An empirical analysis of relevant effects. *Journal of Environmental Management*, (347), 119211. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2023.119211> [in English].

20. Cook, E. M., Kim, Y., Grimm, N. B., McPhearson, T., Anderson, P., Bulkeley, H., Collier, M. J., Diep, L., Morató, J., & Zhou, W. (2025). Nature-based solutions for urban sustainability. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 122(29), Art. e2315909122. <https://doi.org/10.1073/pnas.2315909122> [in English].

21. Wilson, D. C., Rodić, L., Cowing, M. J., Velis, C. A., Whiteman, A. D., Scheinberg, A., Vilches, R., Masterson, D., Stretz, J., & Oelz, B. (2015). «Wasteaware» benchmark indicators for integrated sustainable waste management in cities. *Waste Management*, (35), 329–342. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2014.10.006> [in English].

22. Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., & Van Woerden, F. (2018). What a waste 2.0: A global snapshot of solid waste management to 2050 (Urban Development Series). World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1329-0> [in English].

23. Rosado, L., Kalmykova, Y., & Patrício, J. (2016). Urban metabolism profiles: An empirical analysis of the material flow characteristics of three metropolitan areas in Sweden. *Journal of Cleaner Production*, (126), 206–217. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.02.139> [in English].

Дата надходження статті: 02.07.2026 р.

Дата прийняття статті до друку: 17.08.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.09.2026 р.

Стаття поширюється на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License International CC-BY.